

Mezi realitou

a magií

Dvanáct let učila Markéta Pilátová češtinu v Latinské Americe, což byla zkušenost, která zásadně formovala její literární tvorbu.

V jejích románech nejčastěji objevíte příběhy inspirované skutečnými událostmi a osudy. Nepíše ovšem jen pro dospělé, obrací se i k dětem. Sice si pro ně vybírá náročná témata, dokáže je ale vyprávět s pozoruhodnou lehkostí.

TEXT BARBORA POSTRÁNECKÁ

Řadu svých knih jste psala metodou „live writing“, kdy reálné příběhy převádíte do beletrie. Platí to i pro vaše nové povídky Kouřové signály duše, které vznikly ve spolupráci s Nadačním fondem Eduzměna?

Ano, bylo to v zásadě stejné – naslouchat, ptát se a z reálných zkušeností pak vytvářet literární tvar. V tomto případě jsem nejdřív četla kazuistiku, které napsala Hanka Měkotová z Týmu duševního zdraví na Kutnohorsku. Zaujaly mě konkrétní příběhy, ke kterým jsem se společně s ní vracela a doptávala se na ně. Zároveň mě ale hodně zajímal i její vlastní pohled, vždycky jsem si říkala, jaké to je poslouchat příběhy druhých, ty tony cizího neštěstí...

Jak jste příběhy, které se snaží zachytit téma duševního zdraví dětí, dávala dohromady?

Nevycházela jsem z konkrétních příběhů, spíš jsem vybírala motivy, které mi přišly výmluvné pro dnešní dobu. Zároveň jsem se snažila vyhnout šokujícím příběhům. Zajímaly mě spíš

nenápadnější situace, které nejsou na první pohled alarmující, ale přesto v sobě nesou silné emoce.

V jedné z povídek se ale dívka pokusí o sebevraždu...

To ano, ale není to příběh postavený na extrémním traumatu, třeba na násilí. Její pocity jsou naopak až znepokojivě běžné. Mluví o zmaru, o vztazích v rodině, o pocitu, že to nezvládá. V povídce říká, že hodně lidí kolem ní má podělané vztahy. Uvědomuje si, že není jediná, ona s tím ale nedokáže žít. Právě to mi přišlo důležité zachytit: že i zdánlivě obyčejné věci mohou být pro někoho neúnosné.

Povídky jsou napsané z pohledu dětí, jejich

řečí. Jak se vám dařilo do náctiletých a jejich vnitřního světa nacítit?

Jedna z povídek je o dívce, jejíž rodiče jsou silní kuřáci a její oblečení smrdí, takže se jí kvůli tomu posmívají ve škole. To jsem jako dítě sama zažila: měla jsem sousedy, jejichž byt byl úplně prokouřený, oba rodiče kouřili, a děti chodily do školy s tím, že jejich oblečení smrdělo. Jinak ale sehrála roli náhoda. Než jsem začala povídky psát, byla jsem porotkyně v Knihovně Václava Havla – v esejistické soutěži pro teenagery. Přečetla jsem devadesát esejí na různá témata, kde oni sami reflektovali i to, odkud pramení jejich úzkosti nebo z čeho jsou zmatení. Měla jsem tedy možnost poznat, jakým způsobem o svých pocitech přemýšlejí i jak se vyjadřují.

Když jste povídky psala, měla jste před sebou nějakého konkrétního čtenáře?

Ani ne, vlastně si čtenáře nepředstavuju, když píšu. Samozřejmě bych ale byla ráda, aby to četli rodiče, učitelé i samotné děti. Jsou to modelové příběhy

a reflektují situace, které dnes mladí lidé zažívají. Například děti, jejichž rodiče pijí, nebo kluci, kteří jsou malí vzrůstem a jsou kvůli tomu často terčem posměchu, o čemž se, alespoň mi to tak přijde, moc nemluví.

V jedné z povídek se objeví sebepoškozování, další velké a palčivé téma dneška. Když jsem o tom jednou psala článek, psychologové mě upozorňovali, že když se v textech zmiňuje, že to dospívajícím přinese úlevu, je to vlastně návod...

To je velká otázka. Můžeme si to říkat už u Goetha a jeho Utrpení mladého Werthera. Měl to publikovat a riskovat, že někoho inspiroje k sebevraždě? Jenže literatura neslouží jako terapie ani návod. Má ukazovat svět ve všech jeho vrstvách. Velkým přínosem podle mě je, že se v povídkách mohou zahlédnout i samotné děti... Když jste vzrůstem malý kluk, tak váš problém nikdo na světě nevyřeší, není žádná kouzelná hůlka, která by mu přidala centimetry, ale tady aspoň může na chvíli cítit, že v tom není sám, že jsou někde kluci, kteří řeší to samé.

Je pravda, co jste říkala v jiném rozhovoru, že si k psaní dětských knížek odskakujete, když píšete beletrii pro dospělé? Je pro vás literatura pro děti snazší?

Snazší ne, spíš jde o to, že je kratší. Když píšete román na čtyři sta stran, je to znát

Literatura neslouží jako terapie ani návod.

Má ukazovat svět ve všech jeho vrstvách.

Markéta
PILÁTOVÁ

oproti dětské knize, která jich má sto. U všech mých knih ale platí, že musím narazit na nějaký opravdu nosný nápad, u něhož ucítím, že ho chci napsat.

Ale třeba moje dětská knížka Bába Bedla se zpočátku nesetkala s nadšením nakladatelství.

Děj této knihy se odehrává těsně na konci druhé světové války a popisuje příběh dětí, které se schovávají v lese pod ochranou magické Báby Bedly. Jak vás to napadlo?

Miluju houby a zároveň jsem jako dítě četla válečné knihy, hrozně mě to bavilo. Když jsem pak psala Bábu Bedlu, narazila

jsem v jednom regionálním časopise na vyprávění pána, který popisoval, jak jako malý kluk zažil příchod Rudé armády do Velkých Losin v Jeseníkách, kde dneska žiju. Vzpomínal, jak když jely tanky, v horách to dunělo, všechno se tam rozléhalo. To mne zaujalo. Když jsem knížku dopsala, šla jsem s ní do nakladatelství, kde se křížovali, protože jsem jim přinesla příběh o válce.

A dneska je to vaše nejúspěšnější dětská kniha.

Rok po vydání začala válka na Ukrajině, což bylo tragické, ale pro knížku to znamenalo, že dospělí měli najednou potřebu

dětem o válce číst a vysvětlovat ji. Začala jsem s knížkou jezdit hodně i po školách. Když se v nich pak objevily ukrajinské děti, měla jsem obavy, jak na příběh zareagují, protože se v něm objevují ruští vojáci. Pár učitelek mě uklidnilo, že děti budou rády, že o tom s nimi někdo mluví a mohou se v příběhu poznat. Zajímavé bylo i Německo, kde knížka nedávno vyšla v překladu. Byla jsem hodně napjatá, jak ji tam přijmou. Odezvy jsou ještě silnější než v Česku. To téma je bohužel aktuální.

Po dvou letech vyšla Bába Bedla: Dívka na hřebeni,

tentokrát z období třicetileté války.

I tady Bába Bedla pomáhá dětem, které se ocitnou ve válce. Knížka se hodně zabývá odpuštěním – otázkou, jestli dítě může být schopné odpustit někomu, kdo způsobil smrt jeho rodičů. Při psaní jsem spolupracovala s jedním knězem, který mi pomáhal toto téma pochopit. Zavolala jsem mu a on se mnou dlouho a velmi otevřeně mluvil.

Takže prostě zavoláte, řeknete, že jste spisovatelka a zrovna píšete knihu.

Ano, a jestli by neměl čas se mnou rozmlouvat o tom, kdy

lidé skutečně mohou odpuští někomu, kdo jim ublížil, jak to udělat, jak to má on...

Dvanáct let jste byla učitelkou v Brazílii a Argentině. Vyučující češtiny vysílá do ciziny ministerstvo zahraničí, konkrétně na místa, kde žijí krajaňské komunity, které mají o učitele zájem. Jak jste se k této pracovní příležitosti dostala?

Tehdy jsem pracovala v zahraniční rubrice časopisu Respekt a jednou na stránkách ministerstva školství všimla inzerátu, který pasoval přesně na mě. Hledali někoho, kdo má zkušenosti s výukou češtiny v zahraničí – já dva roky předtím učila ve Španělsku. Chtěli taky někoho, kdo zná dobře Latinskou Ameriku, což jsem znala ze svých vysokoškolských studií, a kdo umí portugalsky, což umím.

Z této vaší zkušenosti čerpáte téměř ve všech svých knihách, které jste následně začala vydávat.

Vlastně z toho čerpám hodně i ve svém soukromém životě. Třeba teď, když mám nemocnou maminku a starám se o ni. V Latinské Americe jsem pracovala s hodně starými lidmi, kteří byli navíc traumatizováni – protože odešli ze své vlasti a žili v cizině, často už byli ve vysokém věku a nemocní.

S jakou představou jste tam odjížděla?

Nic konkrétního jsem si nepředstavovala – byla jsem první učitelka poslaná do Latinské Ameriky a moje tehdejší šéfová

mi dala velkou míru svobody. Měla jsem prostor projekt rozjet, což mě moc bavilo. Do kurzů mohou chodit lidé bez věkového omezení, takže tam byli třeba prarodiče, kteří se narodili v tehdejší Československu, společně s vnuky, kteří se narodili už v Brazílii. Zároveň to není jen o učení jazyka, pečete a vaříte s nimi česká jídla, probíráte české zvyky... Vůbec jsem ale nepočítala s tím, jak náročná bude sociální stránka práce. Pracovala jsem čtyřicet hodin denně. Nejen jako učitelka, ale zároveň jako psychologka, historička, překladatelka, režisérka divadelních představení, organizátorka folklorních slavností. Tři roky jsem žila v Argentině a devět let v Brazílii. V každé zemi na několika místech. Stále jsem se přesouvala a stěhovala z místa na místo. Obvykle člověk bydlí v rodinách krajanů. Bylo to náročné, ale zároveň skvělé – naučila jsem se být flexibilní a nenáročná, i co se týče soukromí. Ta zkušenost mě formovala, učila mě improvizovat.



Kouřové signály duše přináší příběhy inspirované skutečnými osudy dětí, které se vyrovnávají s psychickými obtížemi. Povídky najdete na webu NF Eduzměna.



Tušila jste, jak moc pro vás toto místo bude inspirativní, i co se týče psaní? Zmíním například vaši knihu S Baťou v džungli, postavenou na vzpomínkách vnučky Jana Antonína Bati, kterou jste tam potkala. Jan Antonín Baťa odešel z Československa před druhou světovou válkou a žil v Brazílii, kde podnikal a podílel se na budování nových měst a komunit v duchu baťovské tradice. Původně jsem tam jela jako novinářka a říkala si, že z toho



určitě vytěžím nějaké reportáže o krajanech. Brzy jsem ale zjistila, že všechno se novinářsky zpracovat nedá. Lidé si totiž často pamatují hlavně to, co se nestalo. Psát příběhy o krajanech je fascinující, ale člověk by musel všechno pečlivě ověřovat. A tehdy mi došlo, že mi lidé vlastně vyprávějí romány. Například, když mi jedna paní říkala o svém tehánovi, Brazilci. Byla přesvědčená, že byl dvojité agent. Tvrdila, že byl za války partyzán, potom emigroval do Brazílie, ale pořád jezdil do Prahy a zároveň do Ameriky. Nikde pořádně nepracoval, a přesto měl peníze. Jenže kde vzít ověřené informace? Ten člověk už nežil. Přesto mě to fascinovalo. Z vyprávění nakonec vznikl můj první román Žluté oči vedou domů. Po čase, to už bylo v Česku, jsem narazila na paní, která v Americe učila špiony česky. Emigrovala tam v roce 1968. Když po roce 1989 škola zanikla, vrátila se domů, do Kojetína. Potvrdila mi, že můj příběh je opravdu uvěřitelný, že takové lidi sama učila.

Lidé si často pamatují hlavně to, co se nestalo. Psát příběhy o krajanech je fascinující, ale ověřit je, je složité. Došlo mi, že mi lidé vyprávějí romány.

Před šesti lety jste se vrátila natrvalo do Česka. Už se vám stýskalo?

Najednou jsem měla pocit, že postupně ztrácím českou identitu. Věděla jsem, že se musím rozhodnout: buď zůstanu natrvalo v Latinské Americe, i když tam nikdy nebudu úplně doma, anebo se vrátím.

Jak vypadá ztrácení české identity?

Přestanou klást důraz na věci, které vám předtím připadaly důležité. V Latinské Americe člověk hodně ztratí ambice. Obecně se tam klade menší důraz na výkon, směřování života k něčemu konkrétnímu – tam se opravdu žije ze dne na den, i když to zní jako klišé. Myslím, že tohle jsem se tam opravdu naučila. Zároveň vás to ale odtrhne od nějakého jasného cíle, a to mi začalo vadit. Všechno se odehrávalo v přítomném okamžiku, který ovšem moc nikam nesměřuje – je to takový život bez plánů, předsevzetí a ambicí. A roli hrálo ještě něco: chtěla jsem se začít věnovat knihám, které mi v mezičase vyšly v Česku.

Co znamená věnovat se knihám?

Neměla jsem moc čas ani možnost je propagovat. Vždycky jsem napsala knížku, vyšlo pár recenzí, já během dvou měsíců v zimě, když jsem byla v Česku, objela s vyplazeným jazykem deset knihoven a pak se zase vrátila do Ameriky a za knížkou se zavřela voda. Moje knihy se začaly hodně překládat do jiných jazyků, ale ani na cesty do zahraničí jsem neměla čas. Když jsem se vrátila natrvalo, začala jsem jezdit po republice i za hranice. Knihovny dneska hodně vítají autorská čtení pro dospělé, ale i pro děti. A protože jsem zvyklá cestovat a stále kočovat, tak je objíždím. Zároveň je to pro mě i únik ze samoty, protože když píšete, sedíte stále doma a nikoho nepotkáte a hlavně nemáte žádnou odezvu. Když jdete číst před lidi,

najednou vidíte, co v knihách funguje a co ne, můžete se se čtenáři bavit. Bezesporu mám ale výhodu, že jsem učitelka a nevádí mi se před lidmi tak trochu předvádět. **Vaše knihy se řadí k magickému realismu, vy jste se této nálepce ale dlouho bránila, proč?**

Na první pohled mi to přišlo trochu laciné: Latinská Amerika rovná se magický realismus. Já žila v Latinské Americe, a tak píšu knihy, kde je magický realismus. Márquez v sukni. Pravdou ale je, že jsem vždycky měla ráda magické světy. Mám pocit, že s čistou realitou si nevystačím.

Magický realismus je poměrně specifický a v Česku nemáme mnoho autorů a autorek, kteří by se mu soustavně věnovali. Máte pocit, že i přesto ho čeští čtenáři přijímají lépe než dřív?

Myslím si, že se to v Česku postupně proměňuje. Čím víc mají lidé zkušenosti se zahraničím – ať už žili, studovali nebo cestovali –, tím širší jsou jejich obzory. Proměňuje se i čtenářský vkus: Češi dřív strašně rádi četli o sobě, o svých životech. Knihy pro ně byly jako zrcadlo, v němž viděli svoje životy. Chápu to, je

MARKÉTA PILÁTOVÁ

• Narodila se v roce 1973 v Kroměříži.

• Vystudovala romanistiku a historii na FF Univerzity Palackého v Olomouci.

• V roce 2006 se stala učitelkou češtiny v Argentině a Brazílii, kde učila potomky českých krajanů, kteří sem emigrovali.

• Je autorkou řady románů, básnické sbírky a dětských knih. Její poslední román *Hnízda je příběhem českého Němce, který na konci 19. století odjíždí do Jižní Ameriky, kde si musí přistěhovalci stavět hnízda na stromech, aby v pralese přežili.*

• Pro NF Eduzměna vydala nedávno povídky *Kouřové signály duše o dětském duševním zdraví.*

to jednoduché a terapeutické. Já ale od knih vždycky chtěla ještě něco jiného. Chtěla jsem čtenáře dostat jinam, do světa, který neznají. Zajímavé je, jak moje knihy různě rezonují v zahraničí. Největší úspěch mám v Polsku a v Itálii – tam mají čtenáři k magickému realismu mnohem větší vztah.

Jaké pro vás bylo vrátit se zpátky do Česka po tolika letech?

Latinská Amerika už mi přišla všední. Naopak když jsem se vrátila sem, připadala jsem si jako v exotické zemi, kde sněží, tramvaje jezdí včas, historie je na každém rohu.

Myslíte, že už tady zůstanete?

Uvidím. Před časem jsem narazila na příběh holčičky ze známky, Evy Haňkové, kterou vzal jako pětiletou v roce 1930 do náruče Tomáš Garrigue Masaryk. Jejich fotka se pak stala předlohou pro poštovní známku. Začala jsem za Evou jezdit do Spojených států, do Michiganu, aby mi odvyprávěla svůj příběh a já o něm mohla napsat knihu. Nedávno jsem zase byla v New Yorku kvůli nápadu na další knihu. Zaujal mne příběh Lucie Moholy, významné fotografky z Prahy, která výrazně přispěla k mezinárodnímu proslavení Bauhausu – avantgardního uměleckého směru a školy propojující umění, architekturu a design. Říkám to proto, že mne Spojené státy úplně pohltily, a jestli bych někde chtěla strávit delší čas, je to právě tam.

I v dnešní době s tím vším, co se tam děje?

Speciálně teď. Zrovna nyní se ve Státech vypráví ten nejdůležitější příběh naší současnosti, takže bych tam chtěla být jako novinářka i jako spisovatelka. ●



Markéta Pilátová na akci Tvoření s dětmi v Táboře, při této příležitosti četla malým čtenářům (a rodičům) ze své knihy *Bratři Batové*.

